

KILÁTÓ

INOUE JASZUSI

(Japán)

AZÁLEÁK A HIRA-HEGYEN

Hát bizony, repül az idő. Már öt éve is megvan, hogy utoljára jártam itt. Igen, 1945-ben, azon a tavaszon, amikor a hadihelyzet kezdett válságosra fordulni. Néha úgy tűnik, hogy nagyon régen volt, máskor meg mintha csak most lett volna. Igaz, az utóbbi időben mintha az időérzésem is kezdene kihagyni, nem olyan már, mint fiatal koromban. A Bonctani Szemle múlt havi számában egy alak „nyolcvanéves, életerős öregúrnak” titulált. Pedig odáig még van két esztendő. De hát nincs mit tenni, az emberek szemében már öregúr vagyok. Én, személy szerint ki nem állhatom ezt az öregurazást. Van ebben a szóban valami langyos, édeskés. Sokkal inkább kedvelem az „idős tudós” kifejezést. „Miike Suntaro, az idős tudós.”

— Nem állítom én azt, hogy a Biva-tóra sehonnan sincsen jobb kilátás, mert ha csak Miiderát, Avacut, Isijamát meg ezeket vesszük, több van belőlük, mint amit a tíz ujjamon meg tudnék számolni — mondogatta mindig a fogadós. — De ha a Hira hegyét óhajtja uraságod megcsodálni, nincsen körül-körül a tó partján még egy olyan hely, mint Katada. — Főleg azzal szeretett dicsekedni, hogy a legfenségesebb kilátás éppen az ő fogadójának északkeleti szobájából nyílik. Azért is adták neki a *Reihókan*, azaz Szent Hegy Fogadó nevet, mert innen a hegy valóban gyönyörű, szinte földöntúli látványt nyújt. Igaz, nem táru elénk olyan fenségesen, mint Hikonéban. De innen nézve, amint a tópartnak nekivetett lábbal nyugodtan viseli az oldalába mélyen belevágó völgyeket, csúcsát többnyire felhőkbe rejtve, van benne valami méltóság, valami olyan tartás, amivel nem minden hegy dicsekedhet. Száz szónak is egye a vége: csodálatos.

Mennyi ideje is, hogy az öreg fogadós meghalt? Húsz éve? Nem, van az már több is. Amikor másodízben jártam itt, Keiszuke miatt, már nagyon rosszul beszélt és szinte teljesen meg volt bénulva, s emlékszem, hogy vagy két-három hónapra rá meg is halt. Az a fogadós magatehetetlen öregembernek tűnt akkor nekem, pedig még nem lehetett túl a hetvenen. És ha meg-gondoljuk, én már tíz évvel túléltem őt.

A fogadóban semmi sem változott. Huszonnégy-huszonöt esztendő lehettem, még főiskolás, amikor először jártam itt. Ötven esztendeje, hogy először ültem ebben a szobában. Ritka dolog, hogy egy ház ötven évig ne változzék semmit. A fiatal fogadós kiköpött apja, ugyanazzal az arckifejezéssel, ugyanazzal a testtartással ül a fogadónak ugynabban a sötét sarkában. Még a dohos hálószobában is ugyanaz a tájkép lóg Hóteinek, a szerencse istenének apró szobra fölött. Odahaza bezzeg minden megváltozott: a bútorok, az emberek, az emberek gondolkodása. Semmi sem maradt változatlan. Évről évre, hónapról hónapra változik minden. Vagy még inkább percről percre, pillanatról pilla-

natra. Az is igaz, hogy olyan ház sem igen van, mint a mienk. Az az örökös változás már szinte kibírhatatlan. Ha reggel kiteszem a fonott széket a verandára, nem kell egy óra, és le lehet fogadni, hogy már elfordították.

Milyen csendes, nyugodt ez a hely. Hány éve annak, hogy utoljára egy órát ilyen csendesen, nyugodtan tölthettem Ez a tudósok órája. Egyedül ülök a verandán, nézem a tavat, a hegyet. Senki sem bámul rám rosszindulattal, senki sem idegesít a fecsegésével. Ha teát akarok, csak tapsolok a szobalánynak. Ha nem hívnám, valószínűleg estig se jönne senki. Rádió se szól. Haruko se cincog, azok a szemtelen unokák se randalíroznak. Hirojuki hangját se hallani. Az utóbbi időben ő is eléggé elkanászosodott.

Mindenesetre odahaza most biztosan nagy felfordulás van, hogy ilyen hirtelen eltűntem. Az utóbbi időben sose mentem el hazulról egyedül, nehogy valami baj érjen, most meg már öt órája, hogy nyomom veszett. Ez még Harukót is felizgatja. „Eltűnt az öreg! Eltűnt az öreg!” nyafogja majd az ismerősöknek. Hirojukit hazahívják a munkahelyéről, de persze ő nem fogja engedni, hogy értesítsék a rendőrséget vagy a rokonokat. Néhány eredménytelen telefonbeszélgetés után elkezd komoly ábrázattal fel-alá járkálni a szobában. Nagyon ideges természetű, lehet, hogy legalább a testvéreivel mégis közli az eltűnésemet. Szadamicu hazajön az Egyetemről, beül a dolgozószobámba, morcosan, hogy ilyesmért kellett eljönnie, duzzogva teázik. Kjóko is leszalad Kitanóból. Szadamicu is, Kjóko is csak akkor dugják haza a képüket, ha valami ilyesmi történik. Bármennyire is el legyenek foglalva, azért időnként meglátogathatnák egyetlen szülőjüket, kis süteménnyel, édességgel, ahogy illik. Ha nem szólnék, akár egy évig se néznének felém, semmi gyermeki tisztelet nincs bennük.

Holnapig azért hadd aggódjanak csak. Holnap délben aztán váratlanul betoppanok. Hetvennyolc évesen is megvannak még a jogaim. Jogom van nozzá, hogy elmenjek hazulról, ha kedvem tartja. Fialat koromban éjszakákat maradtam ki ivászatok miatt, de eszembe se jutott, hogy szőljak Miszának. Volt úgy, hogy három-négy éjszakát maradtam ki, de nem telefonáltam mindjárt haza, mint Hirojuki. Haruko a papucsá alatt tartja. Nem szeretem, hogy Hirojuki mindent ráhagy a gyerekekre is, az asszonyra is.

De veszekedés nélkül nem úszom meg. „Hát ezért olyan kimerítő a gondozása, mert ilyeneket csinál“, sápig majd Haruko, elég hangosan ahhoz, hogy Szadamicu és Kjóko is meghallják. Még az is kitelik tőle, hogy a földre vesse magát, és ott vinnyogjon nekik. De a többiek se állják meg, hogy a szememre ne vessék: egész éjszaka aggódtak miattam. De én meg se mukkanok Egyenként mindegyiküknek az arcába nézek, aztán bevonulok a dolgozószobámba, Hirojuki jön majd utánam, komoly képpel, és közli velem, hogy befejezhetném már az önfejűsködést. „Hány évesnek hiszi magát?“ kérdi majd „Gondoljon a korára. A gyermekeinek már elégük van az ilyesimből. Mit szól hozzá a világ? Édesapám egyre nyughatatlanabb.“ Mondjon, amit akar, én egy szót se szólok. Csak feltekintek a falon lógó fényképre, Schwalbe professzor békét és jóságot sugárzó szemébe nézek. Mihelyt megnyugodtam, mindjárt kinyitom jegyzetfüzetemet és nekilátok az *Arterien-System der Japaner* kilencedik részének. A toll könnyen fut majd a papíron:

„Im Jahre 1896 bin ich in der Anatomie und Anthropologie mit einer neuen Anschauung hervorgetreten, indem ich behauptete:“

„1896-ban a bonc- és embertanban új elméletet vezettem be, amelyben azt hirdettem, hogy:“

Egy árva szót sem fognak érteni belőle. Egyikük sem fogja megérteni, hogy ennek a bekezdésnek minden sorában Miike Suntarónak, a híres tudós-

nak a hírneve ragyog. Hirojuki még csak elolvasni sem tudja. Jópár évig tanult ugyan németül az iskolában, de párját ritkító gyorsasággal el is felejtette. Szadamicu német irodalom szakos, és ráadásul Goethéből is fordít, úgy-hogy elolvasni talán el tudja, de az is lehet, hogy Goethén kívül egy árva kukkot sem ért. De még abban sem lehet biztos az ember, hogy Goethét érti. Igaz, Goethéről, az íróról jómagam szinte semmit sem tudok, de biztos vagyok benne, hogy Szadamicu kezén Goethe is éppolyan összeférhetetlen alakká lett, mint amilyen ő maga. Goethe, a költő, nem lehetett olyan engedetlen és önző, mint Szadamicu, hogy ne tudjon kijönni se a szüleivel, se a testvéreivel. Örökké csak Goethe, Goethe, de hogy a tulajdon apja — aki mégsem egy utolsó ember — él-e, hal-e, az nem érdekli. Halvány ándungja sincs az *Arterien-System der Japaner*-nek, ennek a szerény, de az embertan szempontjából oly fontos munkának a tudományos értékéről. Ami Hirojukit illeti, de nemcsak őt, hanem Harukót is, Kjókót is, Kjóko férjét, Takacut is, azt hiszem, egy 100 jenes bankjegyet többre tartanak, mint az én munkám bármelyik sorát. S mégsem röstellik kihasználni, hogy a Japán Tudományos Akadémia tagja vagyok, X díjas, Y Orvosi Egyetem dékánja. Már szinte szégyellnem kell magam miattuk, annyiszor rángatják elő a nevem a nyilvánosság előtt. Rendben van, tegyék, ha ez örömet okoz nekik, de ha olyan nagy dicsőségnek számít, hogy az én gyerekeim, akkor kissé megerőltethetnék magukat, hogy meg is értsenek, és több belátással lehetnének irántam. Valószínű, hogy Hirojukitól már Jokoja és Szugijama is értesült az eltűnésemről. Biztosan azt gondolják, hogy meghalni mentem el hazulról. Vajon mit hisznek, hogy azért határoztam-e el magam az öngyilkosságra, mert megundorodtam ettől a kortól, vagy azért, mert a munkám nem úgy halad, amint terveztem? Ha élne Keiszuke, most biztosan megértene. Rám vetné tiszta, mély tekintetét, és sokkal inkább megértene mint bárki más. Ő volt a legidősebb fiam. Egy bérházban nőtt fel, akkoriban még elég szegényesen éltünk. Bár apaként is tárgyilagos voltam, el kellett ismernem, hogy szokatlanul kifinomult érzékenységű teremtés.

Mégis, meg kell vallanom, sohasem szerettem úgy, mint a többieket. Őt sohasem lovagoltattam a térdemen. Amikor kezdett rányílni a szeme a világra, én távol voltam, Németországban tanultam. Mégis, csak ő lenne képes megérteni mostani lelkiállapotomat, ha élne. Mereven, szó nélkül figyelve, de valahogy úgy — ezt biztosan érzem —, hogy mégis megkönnyebbülnek tőle.

De eszem ágában sincs megölni magam. Vár a munkám, amelyet, ha száz évig élek, akkor sem tudok befejezni, ez a sok fáradságot igénylő, kevés sikert nyújtó munka, amelyet senki sem tud folytatni, ha meghalok. Talán csak én tudom igazán, mennyire pótolhatatlan az én életem. Talán csak egymagam az egész világon. 1909-ben, a berlini Antropológiai Kongresszus elnöke, Cracci professzor mondta, hogy Miike Suntaró igazi értékét talán még magánál Miike Suntarónál is jobban ismeri, és reméli, hogy Miike ügyelni fog magára. Ez volt a legvilágosabb és legtisztább dicséret, amit valaha is hallottam. És nekem szólt. Csakhogy Cracci professzor már halott. És Szakura, és Igucsi is. Azt hiszem, csak ők ketten ismerték a munkám értékét, igaz, maguk is kitűnő tudósok voltak. Nagyszerű munkát végeztek. De már az ő nevük is rég kihuny a tudományos világból, és ma már talán csupán én vagyok képes felmérni ennek a munkának az igazi jelentőségét.

De mi üthetett belém, hogy egyszerre csak kedvem támadt Katadába jönni? Magam se nagyon értem. Kimondhatatlan vágyat éreztem, hogy itt üljek a Reihókan észak-nyugati szobájában, és nézzem a tavat. Úgy éreztem, mindenáron ide kell jönnöm, hogy a tópartról csodáljam a Hira-hegyet. Az

a bizonyos 12 000 jen is közrejátszott abban, hogy kereket oldottam, de nyilvánvaló, hogy az igazi kiváltóok nem az volt.

Tegnap elkértem Hirojukitól azt a 12 000 jent, amit akkor kaptak, amikor a könyvem kiadására az Egyetem alagsorában félretett papír egy részét eladták. Hirojuki igen savanyú képet vágott. Mivel ő viseli gondom, és mivel manapság szörnyen megdrágult az élet, valószínűleg úgy gondolta, hogy az csak természetes, hogy a papír árának egy része őt illeti. Csakhogy ezzel én nem érthetek egyet. Ezen a papíron szándékoztam kinyomtatni az *Arterien-System der Japaner*-nek, életművemnek harmadik kötetét. Ezt a papírt én a háború alatt innen-onnan összekapart pénzből szereztem, és amikor úgy nézett ki, hogy Kyotót is bombázni fogják, az Egyetem alagsorában raktároztam el. Ez nem olyan papír volt, mint amelyekre a ponyvaregényeket meg a szótárakat nyomják. Erre Miike Suntarónak, a lágyrészek antropológia-megalapítójának ötven évi veritékkel áztatott munkája került volna, amit, ha a világ meg nem bolondul, minden egyetemnek és minden könyvtárnak meg kellett volna küldeni. Ez nem akármilyen papír. Az én életem került volna rá, néhány millió német szóba öntve. Az érte járó pénzt szerettem volna a fiókomban tudni, hogy gondtalanul, nyugodtan dolgozhassam tovább, bármi is történjék. Örök életemben szegény voltam, de sose szenvedtem miatta. Ha kellett, akár kölcsönhöz is folyamodtam, de amit akartam, megvettem, azt ettem, amihez kedvem volt, és annyit ittam, amennyi belém fért. Lehet valaki szegény, mint a templom egere, és ugyanakkor tudós? Akik életükben nem foglalkoztak tudománnyal, azok nem tudhatják.

De ezt a papír-dolgot kikotyogtam, és Hirojuki meg Haruko mindjárt szemét vetettek rá. Ha hallgatók, meg sem fordul a fejükben, hogy az én papíromból szerezzenek pénzt.

Hirojukinak kerek-perec megmondtam, hogy a pénz az enyém az utolsó garasig. Nem vagyok sem rosszindulatú, sem fősvény, de ami az enyém, az az enyém.

— Lehetne, édesapám, egy kicsit több belátással — mondta Hirojuki, és ezzel felbőszített.

Mert ha odajön hozzám és illemtudóan megkér, biztos, hogy még fontolóra veszem a dolgot. „Édesapám, ne vegye rossznéven, hogy megkérem rá, de nem adná annak a pénznek egy részét nekünk? Ne tessék megharagudni érte, de tetszik látni, hogy mennyire megdrágult az élet, és nagy segítségünkre lenne vele.“ Ha így kéri, még ha a felét nem is, de mondjuk egy ötödét a pénznek odaadtam volna.

Haruko nem állta meg, hogy be ne dugja a fejét a nappaliból.

— Úgy van, ahogy édesapánk mondja. Az a pénz az édesapánké, és az utolsó szénig oda kell adni — sziszegte fagyos udvariassággal.

— Igenis, az én pénzem, és nem fogjátok nekem nyalánkságra pazarolni, a gyerekeknek — mondtam.

Hirojuki erre felhorkant, de felőlem mind horkanhat. Még ha az én vérem is, azt a könnyelműséget, ahogy a pénzzel bánnak, nem tűrhetem. Ha Misza élne, nem jutottunk volna idáig. Igaz, az utóbbi időben kezdett ő is a pártjukra állni, úgy hogy már rá sem számíthattam, de ebben az esetben, amikor éppen erről a papírról volt szó, tudom, hogy nem adta volna be egykönnyen a derekát.

Ma reggel aztán még rosszabbra fordult a dolog. A dolgozószobámban ültem, és épp munkához készülődtem, amikor bejött Haruko, és az asztalomra tette a 12 000 jent. Eddig még rendben is lett volna, de utána ezt mondta:

— Édesapánk kezdi lassan megszeretni a pénzt.

Ez nem igaz. Hetvennyolc éves vagyok, és egész életemet tisztos szegénységben, a tanulmányaimmal töltöttem. A tudományos kutatáson kívül én mást nem szeretek. Ha a pénzt szerettem volna, elmehettem volna klinikusnak, és a magánpraxisommal eddig már komoly vagyont szedhettem volna össze. Nem töltöttem volna azzal az időmet, hogy sötét laboratóriumokban hullákkal piszomogjak, meg hogy gazdag kereskedőktől adományokat kunyeráljak, vagy hogy idegen nyelven írjak egy olyan könyvet, amiből egy példányt sem tudok eladni. Haruko itt igencsak melléfogott. Hogy is lennék meg az én kis pénzem nélkül ebben a közönséges környezetben, ahol senkinek sincs semmi kapcsolata a tudománnyal? Egy nyavalyás kis hivatalnoki fizetésre bízom magam, amikor ilyen időket élünk? Hogyan dolgozhatnék nyugodtan? Ezek még azt is elvárnák, hogy a nyugdíjamat adjam oda nekik a háztartási költségekre. De ha azt is odaadnám, akkor miből fizetném ki a hallgatókat, akik benn maradnak délutánonként segíteni nekem. Az a kis nyugdíj az egyetlen fizetésem a kutatásért. De egyáltalán, nem szégyenletes dolog-e, hogy a gyermekek a szülők nyugdíjára vessék a szemüket?!

Nem válaszoltam Harukónak. Egyetlen szóval sem akartam bemocskolni a számat. Átvettem tőle a 12 000 jent, és ott a szemé előtt, reszkető kézzel, bankjegyenként átszámoltam. Megvolt mind: százhusz bankjegy.

— Helyes. Elmehetsz — mondtam.

Az asztalnál ültem egy ideig. Teát főztem magamnak. Kissé megdöntöttem a Hagi-kori teácsészét, hogy a mélyzöld folyadék finom habja lecsorogjon. Ezt a csészét egy diákom hagyta itt az előszobában a hetvenedik születésnapomon, és eltűnt, még mielőtt megtudhattam volna, hogy ki volt. De bárki volt is, én nagyon szeretem őt is, meg a csészét is.

Kinéztem a kertre. A bokrokon túl egy rosszul öltözött férfi pillantottam meg, amint épp belépett a kapun. Az Ómorija rövidáru kereskedés osztályvezetője volt, már láttam itt néhányszor. Valószínűleg megint Haruko akart eladni valamit. A kimonót ő hozta magával, amikor ideköltözött, és akkor adja el őket, amikor kedve tartja. De nem hiszem, hogy éppen annyira meg lennének szorulva. Mert ha valóban olyan rosszul állnának, akkor inkább Júicsi zongoraóráival kellene felhagyni. Mi értelme van zongoraleckékre pénzt kiadni egy tizenkét éves gyereknek, akiben még tehetség sincs? Az ilyesmi szörnyen fel tud idegesíteni. A zene a zeniknek való, hogy rááldozzák az életüket. A nyolcéves Keiko rajzóráival ugyanaz a helyzet. Tiszta pazarlás. „Az érzékenység kifejlesztése“ hajtogatják állandóan, de az egészen más dolog. Hogy akarják érzékenységre nevelni őket, ha nem oltják beléjük a tudomány iránti tiszteletet?

Ez csak egy példa a fölösleges kiadásokra, de sorolhatnám napestig. A minap Haruko azt újságolta, hogy a cipőjét Sidzsónál pucoltatta, húsz jenért. Elképesztő. És Hirojuki, ahelyett, hogy megdorgálta volna, még rálicitált, hogy ő meg Kjógokunál pucoltatta az övét. Igaz, hogy harminc jenbe került, mondta, de ott sokkal udvariasabbak a cipőpucoló fiúk. Férj és feleség, épek, egészségesek, és ötven jent adnak ki cipőpucoltatásra. Mit lehessen még ezek után mondani?

És aztán nyavalyognak, hogy nem jönnek ki a pénzből, és eladják a ruháikat. Tele vannak ellentmondással. Ha a férj inna, mint a kefekötő, és ezért nem lenne miből megélniük, azt megérteném. Hiszen ha meggondoljuk, az én életem is így telt el. Kutatás és ital. Boncterem és kocsma. De még ha a pazarlásnak nevezzük is, azért van egy kis különbség. Én sose spóroltam volna az italon, hogy a cipőmet mással pucoltassam. Előbb pucolnám én a mások

cipőjét, mint hogy az italról lemondjak. Az ital számomra alapvető szükséglet, éppen olyan, mint a kutatás. Egyiket sem tudom abbahagyni.

Mikor hallottam, hogy csenget a rövidáros, felálltam és átöltöztem. Melényemre legkedvesebb kiegészítésem, az Első Osztályú Vörös Keresztet tettem, amelyet a lengyel kormánytól kaptam. A Kilencedik Rész elejét még a nagy német szótárat tettem a táskámba, és elindultam a verandáról le a kertbe. A 12 000 jent előbb a külső zsebembe tettem, de aztán meggondoltam magam, és áttettem a belső zsebembe, ahol nagyobb biztonságban volt. Átvágtam a kerten és a hátsó kapun mentem ki. A térdkalácsom minden lépésnél megcsikordult, talán a felindultság miatt.

Elbotorkáltam a villamossáig, és szerencsére mindjárt kaptam taxit is. Megkérdeztem, mennyiért visz el Katadáig. Gondoltam, lesz vagy kétszáz jen, de a sofőr, aki nem lehetett több mint 18–19 éves, kétezret kért. Mind a két kezem reszketni kezdett a dühtől. A sofőr meg, mintha bolondnak nézett volna, már rántotta is a volánt, hogy induljon. „Jól van. Mehetünk.“ szoltam utána. A sofőr ültéből nyitotta ki a kocsit ajtaját. Régen a sofőr mindig kiszállt, úgy nyitott ajtót.

A taxi rettenetesen rázott. Ez így nem mehet, gondoltam, és szoltam a sofőrnek, hogy hajtson lassabban. Karomat összefontam a mellemen, és behúztam a vállaimat, hogy szívemet védjem a rázkódástól. Aztán behunytam a szemem. Amint kiértünk Kyotóból, és rátértünk az aszfaltozott ocui országútra, a rázás is megszűnt. Keage után Jamasinán hajtottunk át, azután jött Ocu. Itt az országút északnak kanyarodott és a part vonalát követi. Hamarosan föl is tűnt előttem a Hira. Ah, a Hira! Repesett a szívem. Amikor eljöttem hazulról, szinte automatikusan vettem oda a sofőrnek, hogy Katadába hozzon, és az ösztönöm nem csapott be. Igenis, látni akartam a tavat és a hegyet. Teljesen egyedül akartam csodálni a Reihókan verandájáról a Biva-tó csendes vizét, és mögötte a Hira-hegyet, amíg be nem telek a látvány szépségével.

Huszonöt éves voltam, amikor először láttam a Hirát. Néhány évvel előttről a kezembe került az akkoriban alapított *Képes Újság* egy száma, amelynek a címlapja a Hirát ábrázolta. Utolsó éves gimnazista voltam Tokióban. A lap a házigazdám lányáé volt, és csak úgy belenéztem. Az első oldalon az akkor igen divatos lila nyomással készült kép állott, *Azáleák a Hira-hegyen* felírással.

Ma is tisztán emlékszem rá. A felvétel a Hira csúcsáról készült, a tó sarka a távolban csillogott, mint egy tükör. A meredek lejtőket szinte teljesen ellepték a hegyi azáleák, összefüggő takarójukat csak imitt-amott szakította meg egy-egy szikla. Ahogy a képet néztem, valamiféle ámulat kerített hatalmába, magam sem tudom miért. Illanó, éteri érzés mocorgott a szívem sarkában. Újra a kép fölé hajoltam, és megbabonázva néztem még sokáig az azáleákat a Hirán.

Elképzelttem, hogyan ülök fel a tóparti, szétszórt települések között ingajáratot teljesítő kis gőzösre (egy kis, bekeretezett hirdetés mutatta be, ugyanazon az oldalon), és tekintetemet végigjáratom a Hira szaggyalított gerincén, majd pedig megmászom azt a csúcsot, ahonnan a felvétel készült. Nem tudnám megmagyarázni, de teljes bizonyossággal éreztem, hogy eljön az a nap. Eljön, biztosan eljön. Olyan biztosan éreztem, mint addig semmi mást.

És azt is elgondoltam, hogy azon a napon, amikor megmászom a Hirát, nagyon egyedül leszek. Valami hajtani, úzni fog és nem lesz senki, aki megértsen. A „magányos“ szó talán megfelel. Vagy talán a „kétségbeesett“. Általában nem szeretem az ilyen fellengzős szavakat, de azt hiszem, elég hüen

tükrözik azt, amit akkor éreztem. Egy napon, amikor magányos és kétségbeesett leszek, megmászom a Hirát, felmegyek egészen a virágzó azáleáig, és a dús illatú, fehér fürtök alatt majd kinyújtózom és elalszom. Eljön az a nap. El kell jönnie. Visszagondolva szinte érthetetlen, hogyan keríthetett ennyire hatalmába ez az érzés, de akkor nagyon természetesnek és magától értetődőnek hatott. Hát így kerültem legelőször ismeretségbe a Hirával.

Néhány évvel később aztán már a valóságban is megláthattam a Hirát, nemcsak a fényképét. Huszonöt éves voltam, ha jól emlékszem. Egy évvel azelőtt végeztem el a Császári Egyetemet, és az okojamai orvosi tanszéken adtam elő. 1896-ban volt, azokban a napokban, amikor hozzámszegődött a halál angyala. Mindenki keresztülesik fiatal korában egy olyan időszakon, amikor úgy véli, hogy nem érdemes élni. Keiszuke is huszonöt éves volt, amikor olyan ostobán meghalt. Ha akkor valahogy átvergődik azon az időszakon, utána még hosszú évtizedekig élélhetett volna. Az a szerencsétlen, önfejű gyerek! De lehet, hogy az ő halálangyala erősebb volt, mint amelyik engem üldözött fiatal koromban. Hogy is lehetett olyan örült! És mégis, sajnálja az ember. Bezzeg, ha most élne... Az örült, a szerencsétlen bolond! Valahányszor Keiszuke jut az eszembe, mindig erőt vesz rajtam az indulat.

Az a halálangyal, amelyik az én nyomomba szegődött, egyszerűbb volt, mint a Keiszukéé. Kétségessé vált előttem, hogy életemnek van-e egyáltalán értelme, és megpróbáltam végét vetni. Még nem fogant meg bennem életművem terve, és lelkemben csak mély sötétség tátongott. Természettudós létemre, telítve voltam filozófiával és teológiával. Fudzsimura Miszao néhány évvel később vetette le magát a Kegon-vizesésnél, de abban az időben a halálangyal szinte mindenkinek a nyomába szegődött, aki filozófiával és teológiával foglalkozott. „Az igazság egyetlen szóban kimeríthető: rejtelem.“ Furcsa idők voltak azok, mi komolyan vettük az ilyen gondolatokat. Igen, furcsa időszak volt az, a Meidzsi korszak vége felé, amikor Japán ifjúsága az élet és a halál fölötti meditációba merült.

Amint beköszöntött a téli vakáció, hónom alatt egy Zen-szöveggel Okojamából Kyotóba mentem, a szagai Tenrjúdzsi buddhista kolostorba, és egy idős szerzetes irányításával belevetettem magam a Zen-meditációba. Minden este ott ültem a főhajó folyosóján, késő éjszakáig. Néha kimentem a templom mögé, és ott ültem a kis halastó partján, egy nagy kövön, amelyet minden éjszaka vékony jégkéreg borított be. Mire túl voltunk a Buddha megvilágosodását ünneplő szertartáson, amely egész éjjel tartott, már szédelegtem a fáradtságtól. Ha visszagondolok, az alváshiány, a gyenge táplálék és a túlfárasztott idegek okozta kimerültségen kívül az égvilágon semmi bajom se volt.

Amint véget ért a szertartás, elhagytam a Tenrjúdzsi Templomot, és elindultam Ocu felé. Reggel nyolc óra körül lehetett. A templomudvaron vékony hóréteg borította a fatönköket, és az embernek fagyott le a füle meg az orra a hidegtől. Vékony vándorszerzetesi pamutingben és mezítlábra húzott szandálban mentem, Kitanón, Jamasinán keresztül, ugyanazon az úton, mint most a taxival.

Emlékszem, amikor a jamasinai *Kanejo* hal-kifőzde előtt mentem el, még pilinkélt a hó, és szörnyen éhes voltam.

Miért indultam és akkor Ocu? Ma már nem emlékszem olyan tisztán a részletekre, de úgy érzem, belemagyarázás lenne, ha azt mondanám, hogy a Hira képe vonzott volna, amelyet egy évvel azelőtt láttam a *Képes Újságban*. Inkább azzal a homályos elképzeléssel indultam el, hogy majd valahol

a tó partján végzek magammal. Vagy talán csak mentem, mentem, mint egy holdkóros, és amikor megpillantottam a tó sima felszínét, akkor fogott el a halálvágy.

Szörnyű hideg volt azon a napon. Oconál nyugatnak fordultam, és a part mentén haladtam. A halálangyal állandóan a nyomomban. Jobb kéz felől feködt a tó, mozdulatlanul, ameddig a szem ellát. A nádasból időnként felfelröppent egy-egy hadzsiro madár. Elöttem a Hiei csúcsa, mögötte, kissé balra, a távolban, fehér csúcsok sora lebegett, lélegzetelállító szépségben. A szagai enyhe lejtők után szinte belémvágott a vad hegyek hideg szépsége. Csak ámultam, hogy a „hegy“ szó ennyire különböző dolgokat jelölhet. Egy vándorkereskedőtől kérdezhettem meg, de mindenesetre tudtam, hogy előttem már a Hira magaslik. Megálltam, és fölnéztem a hegyre. A halálangyal velem együtt nézett. A távolba vesző, szaggatott gerincvonal isteni szépsége teljesen lenyűgözött.

Már beesteledett, mire betámolyogtam a katadai kolostorba. Egész nap szállingált, de most komolyan rákezdte, és a sűrűn hulló hó mindent befedett. Sokáig álltam a kolostor eresze alatt. Innen egyáltalán nem lehetett látni a tavat. Összefagyott ujjaimmal kibogoztam a nyakamba akasztott szerzeteszacskó zsinórját, és ahogy kinyitottam, egy ötjenes kicsúszott belőle. Ezt az ötjeneset szorongattam, amikor kijöttem a kolostorból, át a tóparti fogadóba. Szép, nagy épület volt, de valahogy a vidéki postaállomásokra emlékeztetett. Ez volt a *Reihókan*.

Beléptem a földes előszobába. A fogadós kurtára nyírt, középkorú ember, a pult mögött melegedett. „Szállást egy éjre“ mondtam, és letettem eléje az ötjeneset. Azt mondta, hogy másnap is kifizethetem, de én nem is válaszoltam, csak újra eléje toltam a pénzt. A fogadós gyanakvóan mért végig, de azután egyből nagyon udvarias lett. Egy tizenöt-tizenhat éves forma szobalány meleg vizet hozott. A padkán ülve, ruhám alját felhajtvá áztatgattam vörös, zsibbadt lábujjaimat a forró vízben, és kezdtem újra emberi lénynek érezni magam. A *Reihókan* legjobb szobáját kaptam, azt, amelyiket most is. Már olyan sötét volt, hogy lámpát kellett hozatnom.

Egy szót sem szóltam, csak megettem a vacsorát, amit a fogadósné főzött, és háttal a hálófülkének, törökülésbe ereszkedve, ismét elmerültem a Zenmeditációban. Már elhatároztam, hogy másnap reggel, a kolostor melletti szikláról a tóba vetem magam. Csak az aggasztott, hogy az én 150 centi hosszú testem csendben elmerül-e, mint a kő. Időnként még láttam is a testemet a tó fenekén, és ez mindannyiszor egy különösen hősiés halál benyomását keltette.

Olyan hideg volt az éjszaka, hogy a legparányibb mozdulat is heves szúrást okozott. Nem is tudom, hány órát ültem ott medítálva. Hajnal felé tértem csak magamhoz, teljesen kimerülve. Felálltam, kimentem vizelni, aztán ledőltem. Bár meg volt vetve az ágy, hozzá sem értem. A puszta padlóra feküdtem, és fejemet a karomra hajtottam. Gondoltam, azt az egy-két órát, amíg kivilágosodik, átbömbölkölöm.

Egyszerre csak velőtrázó sikoly hasított át a csenden. Felemeltem a fejem, de megint mindenre csend borult. Ahogy már-már újra elaludtam, másodszor is felvijjogott ugyanaz a hang. A veranda felől jött, de alulról, szinte a fejem alól. Felkeltem, lámpát gyújtottam, kimentem a verandára, és félrehúztam a külső ajtót. A fény csak az ereszig hatolt, azon túl semmit sem láttam. A keskeny fénypásztában megállás nélkül hullottak a puha hópelyhek. Amint áthajoltam a karfán, hogy benézzek a veranda alá, ismét felhangzott

a sikoltás, hangosabban, mint azelőtt, és pontosan alólam, onnan, ahol a szikla a tó vizével érintkezik, rettenetes csapkodással egy madár szállt fel. A szárnya szinte az arcomat súrolta. Látni nem láttam, de úgy éreztem, hogy a tó fölötti havas sötétségbe vesző szárnycsapások a szívemben dobbannak. Jó ideig álltam még ott reszketve.

Annak az éjjeli madárnak a szörnyű élniakarása, energiája annyira megrendített, hogy a halálangyal azon nyomban eltűnt mellőlem. Úgyhogy másnap elevebben baktattam vissza Kyotóba, a nagy hóban.

Másodszorra Keiszuke miatt jártam ismét Katadában. 1926 őszén volt. Sohasem fogom elfelejteni.

Ötvenöt éves voltam, abban az évben neveztek ki az Orvostudományi Egyetem dékánjává. Az az öt év, a nyugalmazásomig, tele volt kellemetlenségekkel: Keiszuke ügye, rá egy évre Misza halála. Hirojuki és Kjóko házassága, amelyek közül egyik sem volt ínyemre. Aztán Szadamicu kezdett a baloldallal szimpatizálni. A dékánssággal járó adminisztratív munkától nem jutott elég időm arra, ami számomra a legfontosabb volt: a kutatásra. Napról napra egyre komorabbá váltam.

Keiszuke ügye úgy ért, mint derült égből a villámcsapás. R. egyetemről értesítés érkezett, és Misza ment el, hogy tisztázza a helyzetet. Keiszukét valami nőügy miatt eltávolították az egyetemről. Mikor Misza bejött a dolgozószobámba a hírrel, nem akartam hinni a fülemnek. Keiszuke mindig is gyenge akaratú volt, és jegyei is az átlag alattiak, azért is adtuk a nem valami híres R. egyetemre. De a lelke mélyén sokkal becsületesebb volt, mint a testvérei. Csenedesebb is, szófogadóbb. A jó magaviselet példaképe volt. És ráadásul kivel adta össze magát? Egy tizennyolc éves jött-ment pincérlányt ejtett teherbe a szerencsétlen.

És bekövetkezett, amitől tartottam: amint kinyitottam az esti lapot, Keiszuke ügyének részletes leírása állt előttem. „Diákcínyek — Szerelmi ügyek“, vagy valami hasonló cím alatt. „Egy felelős állásban lévő oktatónak, egy híres egyetem dékánjának a fia“, kezdődött a cikk, és mindjárt utána egy olyan álnév, amely azonnal az én nevemet juttatja az olvasó eszébe. Ez aztán betette az ajtót a nevelői hírnevemnek. De ez még nem is lett volna olyan nagy baj, hisz én sose tartottam magam nevelőnek. Kutató voltam és vagyok. De a fiú főiskolához méltatlan viselkedése nagyon elszomorította apai szívemet. Néhány évvel később Szadamicu baloldaliságával megint megégettem az ujjam, de annak megvolt a jó oldala is: a rákövetkező megtérés. De Keiszuke ügyében egyetlen vigasztaló mozzanat sem akadt.

Azon az estén ki se mozdultam a dolgozószobámból. Keiszuke késő éjjel jött haza, és hízalgő hangja áthallatszott az ebédlőből. Miszának magyarázott valamit. Edényzörgés is hallatszott, Misza valószínűleg enni adott neki.

Végigmentem a folyosón, és félrerántottam az ebédlő toljajtját. Keiszuke ott ült, lezseren, kigombolt egyenruhában. Misza meg felszolgált neki, mint valami pincér. Dühbe gurultam.

— Ki innen! Az ilyennek az én házamban semmi keresnivalója!

Keiszuke kiegyenesítette a hátát, lesütötte szelíd szemét és törökülésből a földig hajolva, illedelmesen köszöntött. Másodszorra is rárivalltam:

— Ki innen!

Keiszuke engedelmesen felállt és felment a szobájába. Nem gondoltam, hogy tényleg elmegy hazulról, de úgy kilenc óra felé, amikor Misza felment hozzá, a szobát üresen találta.

Ettől fogva Misza egy falatot sem tudott lenyelni az aggodalom miatt. En viszont nem izgattam magam különösebben. Ahogy én Keiszukét ismertem, biztos voltam benne, hogy hamarosan hazasompolyog.

Honnan, honnan nem, Misza megtudta, hogy a kis pincérlány nem volt mindennapi liba: kora ellenére már sikerült összehoznia egy gyereket valahonnan. Misza szerint Keiszukét is ő hálózta be.

— Nem mindegy, hogy ki hálózott be kicsodát? Az eredmény ugyanaz! — válaszoltam.

Keiszuke három napra rá, hogy elment, amint sejtettem, hazatelefonált. Éppen a szomszéd szobában voltam, holmi ócska orvosi szaklapok közt turkáltam. Furcsának találtam Hirojuki visszafojtott hangját. Kimentem a verandára, ahol Hirojuki Miszával susmusolt, és megkérdeztem, hogy Keiszuke telefonált-e. Egy ideig egyikük sem válaszolt, de végül is Hirojuki bólintott. Úgy tűnt, hogy nekem nem akartak szólni semmiről. Aztán mégiscsak kiszedtem belőlük, hogy Keiszuke a szakamotói „Tópart“ hotelben szállt meg azzal a nővel, és arra kérte Hirojukit, hogy vigyen pénzt neki.

Másnap, Misza minden aggályoskodását félresepelve, magam ültem taxiba, és a „Tópart“ szállodához hajtottam. Kértem, hogy hívassák le Keiszukét. Néhány perc múlva a széles lépcsőkön fiúsrá nyírt frizurájú leány csattogott le a szandálban. Ocsó selyemkimonó volt rajta, vörösés övvel. Hanyag vagy gyerekes, mit tudom én, milyen, de furcsa volt ez az öltözet. Félig lejtött a lépcsőn, de amint megpillantott, arckifejezése teljesen megváltozott. Tágra nyílt, nagy szemekkel meredt rám egy pillanatig, aztán hirtelen megfordult, és mókusra emlékeztető fürgeséggel visszafutott. A mozgása után senki se mondta volna meg, hogy terhes.

Kisvártatva megjelent Keiszuke, arcán aggodalom tükröződött. Lementünk a szalonba, és leültünk egy asztalhoz, szemben egymással. Áadtam neki a kért összeget.

— Még ma hazamész. Egyelőre ki sem lépsz a házból. Ezzel a nővel többé nem találkoztok. Róla majd Misza gondoskodik — mondtam.

— De hát... — habozott Keiszuke.

— Még ma hazamész innen — szóltam ismét.

Keiszuke arra kért, hogy hagyjam másnapig gondolkozni. Reszketni kezdtem a dühtől, de nem szóltam egy szót sem. Valami esküvő is lehetett a szállodában, mert egy csomó kiöltözött alak bámult felénk. Felálltam.

— Rendben van, akkor hát holnapig választhatsz: vagy az a nőszemély, vagy az apád.

Megparancsoltam neki, hogy másnap délig jelentkezzen a válasszal nálam, a Reihókan fogadóban, Katadában.

— Igenis — válaszolta Keiszuke illedelmesen, és miután bocsánatot kért, visszament a szobájába. Telefonáltattam a Reihókanba, aztán taxit rendeltem, és áthajtottam Katadába, hisz nem volt messze. Harminc éve volt már, hogy utoljára a Szent Hegyhez címzett fogadóban jártam. Keiszuke ügye testileg-lelkileg kimerített, és mivel szombat volt, reméltem, hogy másnap alaposan kipihenem magam.

A fogadás feljött a szobámba, hogy üdvözljön. Harminc évet öregedett, de az arcvonásai nem sokat változtak. Hazatelefonáltam és röviden elmondtam Miszának a történeteket. Évek óta ez volt az első este, hogy nem olvastam, nem írtam egy sort sem. Még nem kezdődött meg a vadkacsa-szezon, de a tavihál is nagyon ízletes volt, és kitűnően aludtam.

Másnap reggel úgy tíz óra felé, amint épp reggelizni készültem, Kyotóból hívtak. Misza hangja idegenül csengett a telefonban.

— Most értesítettek a szállodából, hogy Keiszuke és az a nő ma reggel a tóba ölték magukat. Menjen azonnal Szakamotóba, mi is indulunk innen.

Elborzadtam. Ő, az örült, hát helyettem azt a nőt választotta! De hát éppen így, kettős öngyilkossággal kellett tudomásomra hoznia a döntését?! Fel voltam háborodva.

Végül is nem mentem át Szakamotóba.

Három óra felé Hirojuki jelent meg a fogadóban. A tornácon ültem egy fonott székben. Megfordultam és végigmértem: arca sápadt volt, tekintetét szigorúan szegezte rám.

— Apám, hát egyáltalán nem sajnálja a bátyámat?

— Hogyne sajnálnám, azt, hogy ilyen bolond tudott lenni.

— A holttestek nem jöttek fel. Rengetegen segítenek keresni. Már csak azért is illene magának is ott lenni — vetette oda, és már fordult is el. Ennyi mondanivalója volt számomra, ezért jött el odáig.

Egy óra múlva Misza jött Kjóköval és Kjóko jegyesével, Takamacuval. Misza, mihelyt belépett, a lábához akarta vetni magát, de aztán mégis a szoba sarkába húzódott. Sokáig ült ott, tenyerébe temetett arccal. Fel-feltörő zokogásával küszködött.

— Talán még sötétedés előtt feljönnek — mondta Takamacu. A holttestekre értette.

Nem örültem Takamacu jelenlétének ebben a helyzetben. Különbösen is elejétől fogva elleneztem az eljegyzésüket. Takamacu apja Oszaka egyik legdagabb kereskedője volt, egy műveletlen, felkapaszkodott alak, aki kutyába sem vette a tudományt. Ki nem állhattam a pimasz pofáját. Már első találkozásunkkor azzal kezdte, hogy „azt hiszem, össze tudom hozni a nyomdaköltéségeit“. Miszát és a gyerekeket viszont teljesen levette a lábukról a pénz szaga. „A ház hatalmas, a nappali elragadó, és Jaszeben is meg Takarazukában is van egy-egy villája“ — lelkesedtek egyik látogatásuk után. A gyomrom fordult fel tőle.

De ez még nem minden. Az ifjabbik Takamacu három teljes évet töltött, úgymond, tanulmányúton Franciaországban, de a Louvre-on kívül másról se tudott beszélni. Se nem tanult, se nem ivott, csak az időt fecsérelte: képeket nézegetett. Pedig még csak nem is festő. Meg azt sem tudta, hogy hozzáadjuk-e a lányt, vagy sem, de ha esett, ha fújt, ő minden szombaton feljött Kyotóba. Ezt sose fogom megérteni. Amikor bejelentettem, hogy ellene vagyok, Kjóko könnyekben tört ki, pedig én ezzel nem akartam őt megbántani. Megkérdeztem a többieket is, de Misza is, a gyerekek is az eljegyzés mellett voltak. Úgy látszik, rajtam kívül, Takamacu mindenkiben jó benyomást keltett. Mivel sem Keiszuke, sem Hirojuki nem mutattak semmi érdeklődést a tudomány iránt, és Szadamicura sem lehetett számítani, gondoltam, legalább Kjóko választ majd magának egy olyan férjet, aki kész életét a tudománynak szentelni. De ez a reményem is füstbe ment.

Mindenesetre bosszantott, hogy még meg sem esküdtek, de Takamacu máris beleüti az orrát a Miike család ügyeibe.

— Kjóko, te visszamész Szakamotóba. Egyedül akarok maradni anyáddal — mondtam.

Kjóko és Takamacu uzsonnát csomagoltattak a fogadóssal, és különben is olyan felhajtást rendeztek, mintha majálison lettek volna.

Ahogy elmentek, és végre csönd lett, néhány kedves szóval szándékoztam Miszát megvizsgáltatni. De ehelyett csak szemrehányás jött ki a számon.

— A te hibád, hogy Keiszuke ide jutott. Mert elkényeztetted!

Misza úgy maradt, arca borulva, meg se rezzent.

— Hirojukit is, Kjókót is. Belőlük sem lesz semmi. Az én türelmemnek is van határa!

Erre Misza felemelte a fejét, és kitámolygott a verandára. Kezét a homlokához emelte, és nekidőlt egy oszlopnak. Aztán rám nézett. Olyan csöndes nyugalommal nézett a szemembe, mint sem azelőtt, sem azután. Aztán újra leereszkedett, mint akit a lábai nem tartanak meg.

— Azt hiszem, ez részben a maga hibája is. Mit tett maga a gyerekekért?

Már-már azt hittem, hogy a fájdalom megzavarta az eszét, hogy ő, aki alig szólal meg, most hirtelen ilyen beszédessé vált.

— Maga Németországban volt, amikor Keiszuke kicsi volt. A háromévi tanulmányútból nyolc lett. Az utolsó évben egy sort sem írt, sem haza, sem a minisztériumba. Maga azt el se tudja képzelni, hogy milyen nyomorúságosan teltek nekünk azok az évek.

Hát ez valóban úgy volt, ahogy Misza mondta. A háromévi tandíjjal úgy spóroltam, hogy nyolc évre telt belőle. Nem létezett nekem akkor se asszony, se gyerek, se otthon. Fekete kenyéren éltem egy olcsó szálláson, de a szemem le nem vettem a tudományról. Az lebegett állandóan a szemem előtt, mint az Alpok csúcsai a távolban. Enélkül sose lettem volna képes megalkotni életművem.

Misza folytatta.

— Kutatás, kutatás, se ünnepnap, se vasárnap, csak a kutatás. Ha van egy percnyi szabadideje, már lohol a hulláihoz. Mikor meg hazajön, csak úgy önti magába az italt. A hullaszag ellen, ahogy maga mondja. És amikor iszik, még csak el se nevetné magát, vagy legalább mondana valamit, de csak ül, és írja, írja azt a német könyvet. Mit tett maga a gyerekekért? Belenézett egyszer is valamelyiknek a bizonyítványába? Elvitte valamelyiket egyszer is az állatkertbe? A tudományért maga feláldozott minket, engem is, meg a gyerekeket is.

Hát ezt nem vártam Miszától. Tőle, aki a szegénység hosszú éveit zokszó nélkül tűrte, nem adott a cicomára, mint más asszonyok, hanem még segített is a munkámban.

Elegem volt ebből a nyavalygásból.

— Elég legyen! Magamat éppen úgy feláldoztam!

Ezzel tekintetemet ismét a tóra vettem, és azt bámultam szórakozottan fonott székeimből. Ha felpillantottam a tóról, ott pompázott előttem a Hira, október minden színében, mintha engem akarna betakarni.

— Én most visszamegyek a szállodába. Nem tudom, maga mit mondhatott neki tegnap, de biztosan tudom, hogy apját átkozva halt meg az a gyerek — mondta Misza hidegen, és hirtelen felállt. Már kisírhatta magát, mert amint a sálját megigazította, láttam, hogy az arca száraz és nyugodt. Aztán felkapta kis motyóját, sarkon fordult, és úgy ment el tőlem, mint aki látni sem akar többet.

Kimondhatatlan magányérzet kerített hatalmába. „Na jól van“, mondtam, és felálltam. Aztán megint visszaereszkedtem a székre. Nem tudtam, mire mondtam azt, hogy „na jól van“.

A fogadóstól füzetet kértem, és nekiültem, hogy levelet írjak Tanio Kai-gecunak, aki pedig már évek óta eszembe se jutott. Tanio Kai-gecu nem volt sem anatómus, sem antropológus. Hét évet tanultam Németországban, Strassburgban Schwalba professzornál. Főleg anyajegyeket tanulmányoztunk gyermekeken, de ezzel egyidejűleg vettem meg életművem alapját is. Ezután még egy évet Hollandiában töltöttem el, a leydeni múzeumban, néhány ezer filip-

pínó koponyájának mérésével, ami munkám szempontjából tulajdonképpen kitérőnek számított. Volt ott Leydenben egy kis bár, egy japán asszony tartotta fenn, az volt az ott tanuló japánok gyülekezőhelye. Ott ismertem meg Tanio Kaigecut.

Néhány évvel idősebb volt nálam, és a leydeni múzeumban tanult ő is. A szanszkrit nyelvet tanulmányozta, mert buddhista szerzetes volt. Igaz, nem akármilyen szerzetes, mert úgy ivott, mint a kefekötő. Rettenetesen élveztem fergeteges stílusát az ivásban. De bármennyit vedelt is, a tudományról egy percre sem feledkezett meg. Fogalmam sem volt róla, hogy tulajdonképpen mi-féle kutatással is foglalkozik, és valószínűleg ő sem tudott sokkal többet az én munkámról, de nagyszerűen kijöttünk egymással. Mindketten nagyra értékeltük a tudományt, és egymásban is elsősorban a tudóst tiszteltük. Mielőtt elutaztam volna, Tanio Kaigecu megkérdezte, mit szeretnék a leginkább tőle emlékül. „Szeretném felboncolni a hulládat, ha meghaltál“, mondtam neki.

Kaigecu ott helyben tollat ragadott, és megírta a végrendeletét, két példányban: „Holttestemet Miike Suntaro anatómusra hagyom.“ Az én példányomra még ráírta: „Ezen végrendelet érvényességét családom meg nem támadhatja.“

1912-ben, a leydeni múzeum bejáratánál búcsúztunk el egymástól, és azóta sem láttam Kaigecut. De hallottam, hogy néhány évvel utánam ő is hazatért, és egy eldugott kis templomban paposkodik. De ha az Egyetemen érdeklődnék, biztosan akadna valaki, aki ismerné az obskurus, vén buddhista tudós címét.

Gondoltam, a levélírással valahogy agyonütöm a napot. Éreztem, hogy az ő ígérete, miszerint rám hagyja a holttestét, számomra az egyetlen ígéret, ami megmaradt. Ez maradt számomra az egyetlen olyan emberi kapcsolat, amelyben még bízni tudtam.

Mégis, csak ültem a tollat szorongatva, és nem tudtam, hogy fogjak hozzá. Leírhatatlannak tűnt a feladat, hogy közvetítsem azt a meleg, emberi szeretetet, amely annyi évtized után most hirtelen feltört bennem.

Letettem a tollat, és kinéztem. A tó csillogó felszíne az őszi alkony sugaraiban fürdött. Messze, kelet felé, pár tucat csónak ült a vízen, mozdulatlanul, mint megannyi falevél. Keiszuke meg az a lány — csak így tudtam arra a nőre gondolni, aki Keiszukével halt meg, és akit csupán egy pillanatig láttam a szálloda lépcsőjén —, igen, lehet, hogy azok a csónokok az ő holttestüket keresik, a Keiszukéét meg a lányét.

Végül is nem írtam meg a levelet Kaigecunak. Csak ültem ott mozdulatlanul, a fonott székben, arccal a tónak, és próbáltam mindent elviselni. Amikor besötétedett, bementem a szobába, és ott ültem tovább, mereven, az asztal előtt. Időnként felálltam, és kinéztem, kelet felé. Ott világítottak a mozdulatlan kis csónokok lámpásai késő éjszakáig, mint egy díszkivilágításon.

Amikor harmadszorra néztem innen a Hírat, történelmének legsötétebb napjait élte Japán. Kiliátástalanság és reménytelenség borította el azokban a napokban minden japán szívét, az enyémet is.

Sose tudtuk, mikor kapjuk a következő légitámadást, a rádiók és hangszórók üvöltöttek, hogy ürítsük ki a nagyvárosokat, a hadihelyzet napról napra romlott, egész Japán fölött ott lebegett a mindent elborítani készülő sötétség. Akkor, 1944 tavaszán jöttem ismét Katadába. Haruko legkisebb húga hozott el, aki akkor volt ötödéves a leánygimnáziumban. Szinte húsz év telt el Keiszuke halála óta.

Akkoriban a szolgálóval ketten laktunk a kyotói házban. Hirojukit még az év elején áthelyezték a cég kanazavai fiókjához, és vele ment Haruko is meg a négy gyerek. Azt mondtam, hogy áthelyezték, de tulajdonképpen Hirojuki helyeztette el magát a városból. Egy négygyerekes családapának (és a legnagyobb is csak tizenegy éves volt) ezt nemigen lehet felróni.

Látszott, hogy nem szívesen hagynak egy öregembert Kyotóban, és állandóan noszogattak, hogy menjek velük. De én a fülem botját se mozdítottam. Ezt valószínűleg úgy tekintették, mint az öregek szokásos makacsságát, de nem erről volt szó. A munkám számomra mindennél fontosabb volt. Mondhattak akármit, engem hat ökörrrel sem lehetett volna kimozdítani a dolgozószobámból.

Hirojuki mind azt hajtogatta, hogy a munkám az életemtől függ. De számomra ez pontosan fordítva volt: az életem függött a munkámtól. A kutatás volt számomra minden, és csak az Egyetem közelében tudtam dolgozni: szükségem volt a boncteremre, a könyvtárra. Ha elmentem volna, elakadtam volna a munkámmal.

Amíg élek, addig dolgozhatok, mondta Hirojuki, de én már hetvenhárom éves voltam, és a munka kezdett a körmömre égni. Minden reggel, amint leültem az íróasztalhoz, a saját véreireimet láttam magam előtt, és tudtam, hogy már úgy el vannak öregedve, hogy egyetlen érintésre szétmállanának, szétporladnának. Nem gondolva a háborúra, nekem a saját halálommal kellett versenyt futnom. Minden új nap nyereségnek számított. Ha minden simán, tervszerűen halad, az *Arterien-System der Japaner* akkor is csak 93 éves koromra készül el. Ezt nem is reméltem, csupán annyit, hogy még egy fejezetet, még egy bekezdést sikerül leírnom. Közlési tervet is készítettem, miszerint minden kötetet azonnal nyomdába küldök, amint elkészült, és így jelennek majd meg egyenként, folytatólagosan. De olyan időket éltünk, hogy sose lehetett tudni, mikor áll le a nyomda. Még ha óriási szerencsével sikerült is kinyomtatnom néhány kötetet, már nem küldhettem meg minden ország könyvtárainak, amint terveztem. Gondoltam, hogy a kobei német konzulátuson keresztül legalább a tengelyhatalmak egyetemeihez el tudom juttatni, de úgy tűnt, hogy az európai hadihelyzet még ezt a reményemet is megghiúsítja.

Azokban a napokban csak ültem az íróasztalomnál, visszasóvárogva minden elszállt percet. Írnom kellett. Ha írtam, valahogy minden rendbe jött. Évekkel, évtizedekkel halálom után, bármilyen kanyargós úton is, de művem megkapja majd a tudományos világban az őt megillető helyet. Értékét mindenütt elismerik, elpusztíthatatlan szikla lesz, amelyre tudósok sora építhet, a lágy részek anatómiájának alappillére. Így gondoltam, így hittem, ezzel biztattam magam.

Ennek ellenére akkoriban gyakran láttam álmomban, amint a lángok hersegeve emésztek el a kéziratot, füstje táncolva kavargog. Mindig könnyes szemmel ébredtem fel ebből az álmomból.

Volt az Egyetem közelében egy antikvárium, amely előtt nem szívesen jártam el. Tudtam, hogy az egyik sarokban ott porosodik egy nagy halom könyv alatt egy kézirat: Kyotó Topográfiai Leírása. Szerzőjét nem ismerem, de finom rizspapírra volt írva, tiszta, jól olvasható jelekkel. Még csak azt sem tudom, hogy a tartalma értékes volt-e, de mindenesetre ott porosodott a sarokban, selyemzsinórral átkötve. Kimondhatatlan fájdalommal töltött el, valahányszor arra gondoltam, hogy esetleg az én művem is hasonló sorsra juthat,

több száz illusztrációjával. Mindig erre kellett gondolnom, valahányszor ott mentem el, és rettenetesen szenvedtem.

Acukó minden vasárnap átjött Asijából. Batyujából kenyeret göngyölt ki, amit úgymond, maga sütött, vagy pár almát, amihez akkoriban elég nehezen lehetett hozzájutni. Az asztalomra rakta őket. Talán vigasztalni akarta velük a magányosan dolgozó öregembert.

Nagyon megkedveltem ezt a tizenhét éves kislányt. Nagyhangú nővérével, Harukóval: ellentétben, sokkal inkább magábaforduló természet volt, de valami kedves derű is sugárzott belőle. Bennem, aki a saját unokáim iránt a legcsekélyebb szeretetet sem éreztem, szinte szülői melegséget ébresztett ez a kislány. De úgy láttam, Acukó is megkedvelte a vénembert.

A kertben sétáltam azon a reggelen. Általában mindjárt reggeli után dolgozni kezdek, de aznap másként volt. Szórakozottan mászkáltam a kertben. A tavaszi napfény átszűrődött a bokrokra, és fényesen omlott szét a pázsiton, de az én bensőmet haragnak vagy magánynak már nem nevezhető, metsző fagy marcangolta. Azért sétáltam a kertben, mert reméltem, hogy ez majd megnyugtat.

Aznap reggel kürtölték szét az újságok a Császári Érdemrenddel kitüntetettek névsorát. Hat természettudósna és humanistának ítelték oda a Kultúra-díjat, a nemzet legmagasabb elismerésének jeléül.

Sokáig bámultam a fényképet, ahogy ott álltak sorban mind a hatan, mellükön a kitüntetéssel, és rettenetesen kívántam, hogy az én mellemen is lógjon egy. Igen, nagyon szerettem volna, ha munkásságomat így, nyilvánosan is elismerik, írják róla, ha a nemzet figyelme, tisztelete, megértése egy pillanatra felém fordul. Soha, soha senkitől sem irigyeltem se hírnevet, se vagyont, de most az egyetlenegyszer úgy gondoltam, hogy az én gyöngé válaimat is megilleti a világi elismerés terhe.

Vagy talán az én munkám nem nagyobb horderejű, mint az övéké? Letettem az újságot, és átmentem a dolgozószobámba. Az íróasztalomhoz ültem. Aztán megint felálltam, és kimentem a kertbe. Az én életművem vajon nem érdemli meg a nemzet elismerését? Nem méltó a kormány dicséretére, a nép tiszteletére, a nemzet kegyeletére? Igen, rettenetesen kívántam akkor akár a legcsekélyebb elismerést, a legszerényebb hírnevet, valamit, amire támaszkodhassak.

Miike Suntaro nevének be kell vésődnie az emberek szívébe. Minden egyes embernek tisztában kell lennie Miike Suntaro munkájának értékével. És mégis ott álltunk a sír szélén: én is, az ország is. A kiszámíthatatlan sorsra kell bíznom párezer oldalas kéziratomat. Lehet, hogy lángok martalékává válik, még mielőtt tudományos értékét bárki is felismerhetné. Schwalbe professzor — hirtelen annak az embernek a neve buggyant ki a számon, akinek oly sokat köszönhetek. Könnybe lábadt a szemem.

Az Egyetem titkárságáról felhívtak, hogy az érdekes professzorok nevében nem köszönteném-e én Dr. K.-t, a hat kitüntetett egyikét, akinek tiszteletére az Egyetem fogadást szervezett. Visszautasítottam.

Öt perc sem telt el, és volt tanítványom, Jokoja professzor hívott fel, ugyanazzal a kéréssel.

— Nincs nekem időm másoknak köszöntőbeszédeket írogatni — mondtam. — Örülök, ha a saját munkámra jut időm. Az én koromban már abban sem lehet biztos az ember, hogy a másnapot megéri.

Jokoja nagyon udvarias volt, és nem erőszakoskodott.

Még jóformán le sem tettem a kagylót, már megint csengett a telefon. Ezúttal egy napilap szerkesztője kérte, hogy mondjak néhány szót az egyik kitüntetetről.

— A saját munkámon kívül engem senki és semmi nem érdekel. Kedves, hogy felhívtak, de fölösleges felkeresniük — csaptam le a kagylót. De mivel még számíthattam néhány hívásra, mindjárt le is vettem a villáról, és az asztalon hagytam.

Újra lementem a kertbe. Harag, szomorúság, magányosság kavargott bennem. Ahogy ott ténferegtem le-fel, egyszerre csak Acukó toppant elém a bokrok mögül. Matrózruhában volt, és úgy mosolygott, mint egy nyíló virág. A verandán kipakolta az ételmezt, amit otthonról küldtek.

— Nem lenne kedve a bácsinak a Biva-tóra menni? — kérdezte.

— A Biva-tóra? — rezzentem össze.

— Ó, menjünk igazán, csónakázni is lehet. — A tavaszi nap sugarai beragyogták az amúgy is derűs, fiatal teremtést. Magam is elcsodálkoztam rajta, de nem tudtam ellenállni Acukónak.

— Na jól van, egyszer engem is levihet valaki a Biva-tóhoz, nem igaz? — mondtam.

Őszintén megvallva, úgyse tudtam volna aznap dolgozni, hát akkor meg miért ne teljesítsem legalább ennek a gyermeknek a kívánságát?

Az állomáson hagytuk továbbozni a zsúfolt vonatokat, csak akkor szálltunk be, amikor láttuk, hogy kapunk ülőhelyet. Ocuba mentünk. Szinte húsz év telt el Keiszuke halála óta. Amíg az Egyetemen voltam, akárhányszor kijöhettem volna, fogadások meg egyéb hasonló alkalmakkor, de Keiszuke halála óta kerültem a tavat.

De most, hogy Acukó hozott ki, újra magával ragadott a tó szépsége. Rettentő hatalma van az időnek: a Keiszuke halálakor érzett fájdalom teljesen elenyészett. A déli verőfényben úgy csillámlott a tó felszíne, mintha pikkelyvel lett volna behintve. Acukó csónakázni akart, és valóban volt is kinn már néhány evezős és vitorlás csónak. Úgy tűnt, hogy a háborúnak eddig nem ért el az árnyéka.

Amint megpillantottam a tóból kiemelkedő Hirát, rögtön elfogott a vágy Katada után. Még elértük az odatartó gőzöst.

Egy félórán belül Katadában voltunk, és a Reihókanba mentünk kifújni magunkat. A fogadásukat sehol sem láttam, csak egy morcos szobalány volt ott egyedül. A folyosón az összes ablakok be voltak törve, de a pusztítás nyomait mindenütt fel lehetett lelteni. Minden fogadó így nézett ki akkoriban.

Nem messze a kis gőzös kikötőhelyétől Acukó besegített egy csónakba. Én még sose ültem azelőtt csónakban. Acukó párnát hozott számomra a csónakházból, és megmutatta, hol kapaszkodjak a csónak szélébe.

Más csónak nem is látszott a környéken, amikor kiveztünk. Acukó keményen nekifeszült az evezőknek, homlokát izzadságcseppek gyöngyözték ki.

— Ugye, hogy nagyszerű? — kérdezte. Az igazat megvallva, nem volt kimondottan nagyszerű, hogy a víz minduntalan az arcomba fröcskölt, és az a tudat sem, hogy az életem egy ilyen törékeny kis lélekvesztőre volt bízva, de hát mit tehettem.

— Nagyszerű — válaszoltam. De azt azért megtiltottam, hogy a parttól túlságosan eltávolodjunk. A tó partján virágoztak a cseresznyefák. A levegő tiszta volt, és kicsit hűvös. Az áprilisi napfényben még nem érződött a nyár savanykás illata. A Hira káprázatos volt.

Egy hal vetette föl magát a csónak közelében. — Né, egy hal! — kiáltotta Acukó kerekre nyílt szemmel, és nagy csapkodással odavezett, ahol a hal felugrott. Ahogy néztem az evezőivel vesződő Acukót, hirtelen felrémlt elöttem annak a lánynak az arca, akit csupán egy pillanatra láttam a *Tópart Szálló* lépcsőjén, és aki öngyilkos lett Keiszukével együtt. Igen, Acukóban volt valami belőle. Az a túlzott, gyerekes rácsodálkozás a halra, a gyors, fürge mozdulatok, amelyekkel odavezett, valami, amitől a szemem káprázni kezdett, és Acukónak meg annak a lánynak a képe teljesen összeolvadt. Talán mert az a lány is olyan tiszta és üde volt, mint Acukó. Egyszerre elpárolgott minden haragom a lány ellen, aki elvette tőlem Keiszukét. Sőt, inkább valami szeretetfélét kezdtem érezni iránta, valami olyasmit, amit Keiszuke iránt sohasem éreztem.

A vízbe bámultam, amely elnyelte mindkettejüket. A kezem is bele-mártottam. Öreg ujjaim között hidegen futott tova a tó tiszta vize, hidegebben, mint vártam.

Acukó már nincs. Mindjárt a háború után, idejekorán elvitte a kiütéses tifusz. Misza sincsen már. Harukó apósa is meghalt, akit ki nem állhattam. Tanio Kaigecu is meghalt, abban az évben, amikor véget ért a háború. Meghaltak mind, a jók is, a rosszak is.

Amikor Kaigecu meghalt, a Tanio család kérdezősködött egy ideig a boncolással kapcsolatban, és ebből láttam, hogy Kaigecu nem feledkezett meg harminc évvel ezelőtti tett ígéretéről. De hát olyan idők jártak, hogy nem lehetett érvényt szerezni Leydenben kötött egyezségünknek.

Kezd beesteledni, és hűvös szél fúj a tó felől. Főleg a nyakamon és a térdemen érzem. Már május van, de még szívesebben viselném a téli gyapjúöltözéket. A fülem is erősebben zúg, mint máskor. Olyan, mint a szélfúvás.

De látom, a valódi szél is felerősödött.

Nagy felfordulás lehet most odahaza. De úgy kell nekik. Lehet, hogy már Jokoja és Szugijama is megtudták, hogy eltűntem, és ők is odarahantak jóttevőjük házába, felkészülve a legrosszabbra, a helyzethez illő komor ábrázattal. Nagyra vannak mindketten a főiskolai professzorságukkal, de örököltek-e bár egyet is azok közül a képességeim közül, amelyek a tudóst valóban tudóssá teszik? Nem úgy néz ki, mintha valóban megértenék és értékelnék a munkámat. „Miike professzor úr, Miike professzor úr“, hajtogatják nagy tisztelettel a jelenlétemben, mintha egyéb dolguk sem lenne. De a hátam mögött biztosan „vén szivarnak“ titulálnak. Az ilyesmit érzi az ember. Emlékszem még, hogyan viselkedtek a háború alatt. „Ki az Egyetemen a városból, mozgósítani a diákságot!“ Ezt csinálták, és hátat fordítottak a kutatásnak. Nem szóltam semmit, de nagyon elszomorított, hogy ilyen felszíneselek. Nevezhetjük az ilyen embert bárminek, csak tudósnak nem.

Apró hullámok gyűrűznek a mólónál, ahol valamikor csónakot béreltünk Acukóval. Ha jól megnézzük, az egész tó hullámzik. A csónakház árboacán lobognak a fehér zászlócskák. Be kellett volna vonni őket, de bizonyosan megfeledkeztek róla. Egyre gyakrabban látok az utóbbi időben dolgokat, amelyeket el kellett volna tenni, de nincsenek eltéve. Idegesít, ha valami nincs a helyén. Régente nem voltam ilyen akadémikuskodó. Az otthoniak tettek ilyené. Ha nem szólok, Harukó napokig kint hagyja a kiterített ruhákat a dolgozószobám ablaka előtt, és Hirojuki is állandóan széthagyja a megcímezett, felbélyegzett leveleit. De Kjóko se, Szadamicu se különb. És nemcsak az otthoniak. Az Egyetemen is ugyanaz a helyzet. Egy évig könyörögtem egy rövid dolgozatért a nyirokmirigyről, aztán végül is a legfiatalabb diáknak kellett elhoznia.

Semmire sem akarok gondolni. Fárasztó. Az *Arterien-System der Japaner*-en kívül semmire sem akarok gondolni. Estére be kell hoznom a nappal elfecsérelt időt. Dolgozni, dolgozni, Miike Suntarónak utolsó leheletéig dolgoznia kell. Ma este meg kell írnom a Kilencedik Rész ábráihoz tartozó magyarázatokat, de legalább az ábrák címét. És szólnom kell a szobalánynak, hozzon föl italt, hogy mikor befejeztem a munkát, lefekvés előtt megihassak egy pohárral. Két deci jó erős szakét, egy tiszta üvegben. Amivel máskor egy óra alatt megvoltam, arra most egy napom rámegy, de néha még több is. Félelmetes dolog az öregség.

Ötven évvel ezelőtt, amikor itt ültem ebben a szobában, csak a halálra tudtam gondolni. A fiatal még nem értékeli az életet. Ma csak egyetlen nappal szeretnék tovább élni. Schwalbe professzor halott, Jamaoka professzor halott. Biztosan tudom, hogy egyikük sem volt felkészülve a halálra. Mindketten szerettek volna még egy nappal tovább élni, még egy nappal tovább dolgozni. Tanio Kaigecu is. Nagy álma egy szanszkrit szótár összeállítása volt, de már nem fejezhette be. A szerzeteseknek meg a papoknak, gondolom, megvan a maguk külön felfogása az életről és a halálról, csakhogy Kaigecu nem volt pap. Tudós volt. Tudós a tudósok között, azért is kedveltem meg annyira. Nem hiszem, hogy Kaigecu fel volt készülve a halálra. Örökké vallásos megvilágosodásról beszélnek a papok, de ha jól megnézzük, tulajdonképpen csupán renyheségüket rejtik e mögé a szó mögé. Az ember arra született, hogy utolsó leheletéig szakadatlanul dolgozzék. Mi másra? Arra biztosan nem, hogy a napon heverésszen. És arra sem, hogy csak boldog legyen.

Látni akartam ma a Hírát, rettenetesen akartam látni. Harukót kiküldtem a szobából, és megpróbáltam legyűrni haragomat. Teát főztem, de ez nem csitította el háborgó indulataimat. A régi, Hagi-korabeli csészéből szűr-csöltem a teát, és ahogy a térdemre tettem, a Hira képe merült föl bennem. Amikor az az ember az Ómorija üzlettől cseppet, én már döntöttem. Ellenállhatatlan erővel vonzott a Hira. Egy fél napja ülök itt, és most már kezdek lassan betelni a hegy látványával. A Hira arca, amely a napfényben oly mélyen és gazdagon rajzolódott ki, most ezekben a percekben egyre halványabbá válik. Még egy óra, és teljesen beleolvad a sötétségbe.

Amint ma elhajtottunk Keage mellett, láttam a gyönyörű rododendronokat. A Hira csúcsán virágzó azáleák is ugyanabba a családba tartoznak. Ott vannak valahol fenn a fehér fürtök, a hegy homlokán. Mennyivel békésebb lenne ott heverni a csúcson az illatos fürtök alatt. Csak feküdni ott, kinyújtózva, és nézni a csillagos eget — a puszta gondolata is boldoggá tett. Freztem, hogy ott, és csakis ott lehetnék békét és megnyugvást. Fel kellett volna másznom oda, legalább egyszer. De most már túl késő. Már nem tudok hegyeket mászni. Kevesebb esélyem van rá, hogy megmásszam a hegyet, mint hogy befejezzem az *Arterien-System der Japaner*-t.

Azon a havas, fehér napon, amikor szerzetescsuhában jártam itt, vagy amikor Keiszuke miatt kellett idejönnöm, vagy amikor Acukó hozott el, a Hírát mindannyiszor megcsodáltam. De eszembe sem jutott, hogy megmásszam. Vajor miért? Az évszak nem lett volna megfelelő? Nem, nem azért. Talán azért, mert mindeddig nem voltam eléggé felkészülve rá. Igen, úgy érzem, ez lehet az oka.

Valamikor, amikor az azáleák képét néztem a Hírán, arra gondoltam, hogy eljön majd a nap, amikor megmászom a csúcsot; talán még éppen aznap. De most már, bármennyire szeretném is, nem tudom megmászni a Hira csúcsát.

Na, menjünk csak szépen be a szobába. Gyorsan megvacsorázom, és aztán azonnal munkához fogok. Hány éve már, hogy így, magamban, csendben, gyermekek zsvájától távol töltöttem egy estét? Valahol csengő szól. Vagy csak egy vénembernek cseng a füle? De nem, a fülem zúgása mögött is tisztán hallok a csilingelést. Egyszer Dr. Steda számára készítettem egy dolgozatot a Szibériában kiásott vörös csontokról, egy német menedékházban. Ott hallottam csilingelni a tehenek nyakába akasztott csengőket és kolompokat. Nagyon szépen szóltak. Valami visszahozta azt a csilingelést az évtizedek messzeségéből, és azt hallottam újra.

Gyorsan azzal a vacsorával, kérem, nekem dolgom van. Vár a piros vérekek korall-erdeje.

HÜRKECZ ISTVÁN fordítása

ANDREAS RODITIS

(Ciprus)

HÁZAK

Zavart keltő hír terjedt el ma a fővárosban. Bár az esti lap még nem jelent meg, és a rádió sem mondott be semmit, azt beszéltek, hogy legnépszerűbb tengerparti üdülőnkben a nagy tömbházak fellázadtak és a tengerbe meneteltek. Néhány közülük megállt, amikor a víz félig elborította, a többi azonban továbbvonult, amíg a víz teljesen el nem lepte őket. A kikötőben tartózkodó uszályok, kisebb-nagyobb halász-, kereskedelmi és személyszállító hajók mentési munkálatait mindegyre akadályozták a házak, amelyek makacsul elhatározták, hogy lakóikat is alámerítik. Az üdülőben lakó, de a fővárosban dolgozó egyik szemtanú azt is elmesélte, hogy még azok a tömbházak is, amelyek kezdetben csupán félig merültek el, csatlakoztak a többi elhatározásához, és bizonyos idő után a vízbe borultak, ahonnan csak akkor emelkedtek ki újra, akik tömbházakban laktak, és lakóik helyett kocsiját dicsérte. Azt állította, más kocsi nem bírta volna ki a megerőltetést, amelynek ő kénytelen volt a magáét alávetni, és hogy megéri azt az összeget, amelyet annak idején érte kifizetett. Szavaiból kitűnt, hogy soha nem lakott tömbházban. Hallgatói közül viszont azok, akik abban laktak, minden eshetőségre készen kocsiba ültek és hazarobogtak.

Másnap délután az Összetartás Klub gyűléstermében az Ingatlan-tulajdonosok Szövetsége rendkívüli összejövetelt hirdetett meg. Majdnem mindenki megjelent: bizalmatlansággal telt ősz hajú üzletemberek, fiatalok, akiknek a